

матеріал, узагальнювати його; відповіді на запитання та розв'язання задач з психології дозволяють актуалізувати навчальний матеріал; обговорення проблемних питань та постановка запитань до тексту допомагають переструктурувати матеріал, проводити діалогічну взаємодію з текстом. Перераховані вище види роботи з текстовим повідомленням забезпечують формування основних прийомів опрацювання текстової інформації, що позитивно впливає на процес засвоєння знань та формування професійної спрямованості майбутніх педагогів.

Використана література:

1. Боговарова Е.И. Как самостоятельно овладеть приемами активного рационального чтения. Методические рекомендации для студентов пед. институтов, учащихся пед. училищ и классов. – К.: КГПИ, 1990. – 53 с.
2. Хомуленко Т.Б. Развитие высших форм памяти: Дис... докт. психол. наук: 19.00.07.- Харків, 1998.- 380 с.
3. Чепелева Н.В. Психология чтения учебной и научной литературы в системе профессиональной подготовки студентов: Дисс... докт. психол. наук: 19.00.07. – К., 1992. – 368 с.
4. Чепелева Н.В. Психология чтения текста студентами вузів. – К.: Либідь, 1990. – 96 с.

Аннотація

В статье рассматриваются вопросы усвоения текстового материала студентами и стимулирования познавательной деятельности студентов при изучении ими учебников и научных статей по психологии. Отмечается, что основными учебными заданиями, которые обеспечивают формирование основных приемов обработки текстовой информации, являются выделение концепта текста, построение смысловой структуры текстового сообщения, резюмирование и конспектирование текста, ответы на вопросы, решение задач и диалогическое взаимодействие с текстом.

Горбач-Кудря І.А.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАТЕВОРОЛЬОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Вивчення статевої ролі людини привертає увагу чималій кількості українських дослідників власною актуальністю, малодосліджуваністю за часів радянської науки та наявністю “білих плям” у сфері практичної діагностики і корекції. Попри теоретизування над поняттями маскуліність, фемінінність, андрогінність та вагання з приводу включення до цих трьох груп ще однієї – невизначеної, або психологічно недиференційованої, статевої ролі ідентичності (Т. Говорун, О. Кікінеджи, 1999; О. С. Кочарян, 1997; Г. Крайг, 2001; А. Піз та Б. Піз, 2000; В. Г. Романова, 2002) – досі обминається питання про створення рекомендаційного базису відповідних психодіагностичних методик. Запропонована О. С. Кочаряном модель параметричного опису статевої ролі шкал [2] залишається непоміченою, хоча б могла внести систематизацію до цієї проблеми. Однак на заваді стають власне обмежені відомості про психодіагностичні методики,

що вивчають статеворольову ідентичність, а також неадаптованість запозичених перекладених варіантів на вибірках українських респондентів. Окреслена ситуація продиктувала мету нашої статті – створення загального рекомендаційного базису щодо використання списку статеворольових методик, що експериментально вивчались українськими дослідниками (Т. Говорун, О. Кікінеджи, 1999; О. С. Кочарян, 1996; В. Г. Романова, 2002) та нами зокрема. Завдання підпорядковувалися меті розвідки і полягали у наступному: здійснити загальний огляд психодіагностичних методик, що експериментально досліджувалися в умовах української дійсності й вищезгаданими авторами; проаналізувати за параметрами статеворольових шкал, висунутих О. С. Кочаряном, відповідні методики нашого констатуючого експерименту, а саме: методику С.Бем [5; 253-256], тест 15-ти тверджень на визначення ступеня чоловічості / жіночості [6; 16-17], тест для визначення жіночого або чоловічого початку у мозку кожної людини [3; 55-62].

Маскулінність і фемінінність (від лат. *masculinus* – чоловічий та *femininus* – жіночий) у довідковій літературі тлумачаться як “нормативні уявлення про соматичні, психічні та поведінкові риси, характерні для чоловіків і для жінок; елемент статевого символізму, пов’язаний з диференціацією статевих ролей” [4; 201]. У XIX столітті маскулінні й фемінінні риси вважались дихотомічними, такими, що взаємовиключають одне одного, а будь-яке відхилення від “нормативу” сприймалось як патологія чи девіація. Тому єдиний метод дослідження статеворольової ідентичності за тих часів був клінічний аналіз.

Починаючи з психотерапевтичної діяльності американського психолога, представника *ego* – психології Е. Еріксона, який також вважав, що лише за допомогою клінічного аналізу можливе вивчення психосоціальної (а для нас і статеворольової) ідентичності, суворий нормативізм поступово заміщує ідея континуума маскулінно-фемінних рис, на ґрунті якої були створені спеціальні шкали для вимірювання розумових здібностей, емоцій, інтересів і т.п. Так, у 1940 р. С. Хатусем і Дж. Маккінлі, реалізуючи типологічний підхід до вивчення особистості, створюють Міннесотський Багатоаспектний Особистісний Опитувальник (ММРІ), де побудова “профілю особистості” враховувала статеvu належність досліджуваного, а для визначення маскулінності-фемінінності існувала окрема п’ята шкала. Шкала чоловічості – жіночості (Mf) ММРІ визначає рівень узгоджуваності статеворольової ідентичності досліджуваного з актуальним статеворольовим стереотипом.

У 1956 р. під керівництвом Х. Гоуха розроблений Каліфорнійський Психологічний Опитувальник (СРІ), який призначався для оцінювання особистісних характеристик і “передбачення того, що люди будуть говорити та робити у специфічному контексті” [1; 125]. Запозичивши у першому варіанті 178 тверджень з ММРІ, СРІ також мав шкалу “маскулінності-фемінінності” інтересів, але якщо методика ММРІ базувалась на клінічних спостереженнях, то СРІ ґрунтувався на виявленні якостей реальної буденної міжособистісної взаємодії.

У 1963 р. Й. Фаренбергом, Х. Зелгом та Р. Гампелом розпочата розробка Фрайбурзького Особистісного Опитувальника (FPI), який був надрукований у 1970 р., II редакція і III відповідно з'явилися у 1973 р. та 1978 р. У західноєвропейській психодіагностиці FPI належить до найбільш застосовуваних методик, оскільки є продуктивним для різноманітних галузей: клінічної, консультативної, психології праці, усюди, де виникає потреба проаналізувати узагальнені особистісні фактори. Шкала "чоловічість-жіночість" діагностує типову чоловічість або жіночість у характері, активність, рівень власної думки про себе, винахідливість. Вона є аналогом тесту чоловічості та жіночості Термена і Майлза, охоплює ті ж самі завдання, які роблять показники чоловіків та жінок високовідмінними за рівня значимості $p < 0,001$.

В основі побудови шкал чоловічості-жіночості MMPI, CPI, FPI знаходилась континуально-альтернативна статевоорольова модель, в якій маскулінність та фемінінність розглядається як простий біополарний конструкт. Це означає, що в межах деякої норми індивіди є відмінними за ступенем маскулінності та фемінінності. Такі властивості уявлялися альтернативними: висока маскулінність повинна корелювати з низькою фемінінністю та навпаки, до того ж для чоловіків бажаною є висока маскулінність, а для жінок фемінінність (О. Вейнінгер, 1992). В подальшому (Д. Ваусон, 1976, С. Бем, 1974, Constantinople, 1973, А. В. Нейлбрун, 1981) аналіз з'ясував, що на крайніх полюсах вираженості показників маскулінності та фемінінності існують відношення взаємовиключення, а за середньої вираженості цих показників між ними виникають відношення взаємозалежності (ортогональна статевоорольова модель). Простіше, не всі психічні властивості статі диференціюються на суто "чоловічі" й суто "жіночі", до того ж індивідуальні показники маскулінності та фемінінності за різними шкалами (інтелекту, емоцій, інтересів тощо) не завжди відповідають одне одному. Водночас зміна в уявленнях про статевоорольові стереотипи спричинила появу нових, більш удосконалених тестів (С. Бем, Д. Спенс та Р. Хейльмайха), де маскулінність і фемінінність розглядаються не як полюси одного й того самого континуума, а як незалежні одне від одного параметри. Вводяться нові поняття до типології груп статевоорольової ідентичності. Поряд з індивідами, які мають чітку статевоорольову диференціацію, виділяють психологічно недиференційованих (низькі показники як за маскулінністю, так і за фемінінністю) та андрогінні, які поєднують високу маскулінність з високою фемінінністю, індивіди.

За наявності варіативності концепцій маскулінності-фемінінності, що знаходяться в основі психодіагностичних шкал та методик, необхідно говорити про закономірні відмінності й в інших параметрах. Як зазначає О. С. Кочарян [2; 360], статевоорольові шкали мають відмінності за чотирма параметрами: 1) об'єкт оцінювання; 2) рівень оцінювання (врахування біогенного та / або соціогенного рівня); 3) механізм оцінювання; 4) концепція (найчастіше імпліцитна) маскулінності-

фемінінності, покладена в основу методики. За цією схемою О. С. Кочарян проаналізував п'ять статево-рольових шкал, про які ми мусимо тут згадати, оскільки це відповідає нашому завданню. Проте наведемо загальний висновок дослідника, приділивши більше уваги методикам нашого констатуючого експерименту, які власне параметрично не аналізувалися у науковій літературі.

Виділивши поміж статево-рольових шкал ACL-шкалу А. В. Heilbrun, відповідну шкалу методики ПДО, методику Д. Вaucot, 5-у шкалу методики MMPI, шкалу Dur-Moll L. Szondi, О. С. Кочарян шляхом експериментальних досліджень робить висновок, що ACL-шкала А. В. Heilbrun діагностує переважно соціальний аспект маскулінності-фемінінності, відповідна шкала ПДО, методика Д. Вaucot та 5-а шкала MMPI у функції психодіагностичної "мішені" мають соціальні та біологічні рівні маскулінності / фемінінності, шкала Dur-Moll L. Szondi спрямована на біологічний рівень і є чутливою до тестикулярної недостатності доклінічного рівня. Найбільш близькими за психологічною природою є методики ПДО та Д. Вaucot [2; 360].

Вивчення статево-рольової ідентичності у констатуючій частині нашого експериментального дослідження відбувалось на вибірці обсягом 82 особи чоловічої статі віком від 18 до 20 років. Застосовувались методика С. Бем, тест 15-ти тверджень на визначення ступеня чоловічості / жіночості, тест для визначення жіночого або чоловічого початку у мозку кожної людини.

Методика С. Бем

1) Об'єкт оцінювання орієнтований на діагностику особистісних рис. Опитувальник охоплює 60 тверджень (рис), кожне з яких відповідає шкалам маскулінності, фемінінності або є нейтральним.

2) Рівень оцінювання. Методика С. Бем значною мірою спрямована на соціогенний рівень, оскільки діагностує статево-рольову "Я"- концепцію.

3) Механізм оцінювання ґрунтується на прямому самооцінюванні досліджуванем наявності чи відсутності в себе рис маскулінності або фемінінності.

4) В основі методики заходиться концептуалізація маскулінності як інструментальності, а фемінінності як експресивності.

Результати тестування за методикою С. Бем виявили 1,2% (1 особа) осіб з маскулінним та 98,8% (81 осіб) андрогінним типами статево-рольової ідентичності.

Тест 15-ти тверджень

1) Об'єкт оцінювання відображує рівень ідентифікації особистості із традиційними соціокультурними статево-рольовими стереотипами. Маскуліність визначається рішучістю, самостійністю, незалежністю, здатністю підтримувати інших, привабливим способом життя, певним схематизмом та стереотипністю мислення в питаннях статі, а також власної чоловічості. Ознакою фемінінності виступає залежність від чоловіка, дітей, родинного вогнища. Концептуально маскуліність та фемінінність узгоджуються з концепцією інструментальності й

експресивності. Водночас методика описується континуально-альтернативною статеворольовою моделлю, і тому фемінінність не має специфічних характеристик та лише визначає недолік маскулінності. Під оцінювання підпадають установки й особливості поведінки людей.

2) Рівень оцінювання. Методика в основному спрямована на соціогенний та деякою мірою на біогенний рівні.

3) Механізм оцінювання. Реалізується механізм непрямой оцінки.

За методикою 15-тверджень відсоткова частка досліджуваних розподілилась наступним чином: за групою маскулінності – 35,4% (29 осіб), андрогінності – 64,6% (53 особи), фемінінності – 0% (0 осіб).

Тест для визначення жіночого або чоловічого початку мозку кожної людини

1) Об'єкт оцінювання. Концептуально методика розглядає маскулінні реакції як жорсткі, непластичні – як нездатність до змін, водночас як результат сильної логіки, аналітичних здібностей та красномовства. Жіночі реакції, напротивагу, розцінюються як гнучкі, мінливі, що є виявом неординарних творчих, артистичних, музичних здібностей і розвинутої інтуїції.

2) Рівень оцінювання. Тест визначає генобіологічне значення індекса маскулінності, тобто чутливості до біологічного фактора, що формує стать гормонально, – ймовірний рівень чоловічих гормонів у мозку ембріона на шостому-восьмому тижнях розвитку. Проявом цього факту є надання переваг у системі цінностей, стилі поведінці та виборі шляху розв'язання проблеми.

3) Механізм оцінювання. Непряме оцінювання за умов проєкції деяких ситуацій.

Результати отримані після процедури тестування майже рівномірно розподілились поміж групами маскулінності, андрогінності, фемінінності – відповідно 35,4% (29 осіб), 32,9% (27 осіб), 31,7% (26 осіб).

Таким чином, аналіз змісту методик та отримані практичні результати дозволяють говорити, що методика С. Бем діагностує переважно соціальний аспект маскулінності-фемінінності, тест 15-ти тверджень спрямований на окремі соціогенні й біогенні аспекти маскулінності-фемінінності, а методика на визначення жіночого або чоловічого початків у мозку кожної людини визначає біологічні особливості маскулінності-фемінінності. За своєю психологічною природою методики не є близькими, що підтверджено застосуванням G-критерію знаків. Перспективу подальшого розгляду окреслених методик ми вбачаємо у зіставленні з іншими нестатеворольовими методиками, що дозволило б виявити більш глибокі зв'язки статеворольової ідентичності у психіці людини.

Використана література:

1. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике. – 2-е изд., перераб. и доп – СПб: Питер, 2004. – 520 с: ил. (Серия “Мастера психологии”).

2. Кочарян А.С. Личность и половая роль: симптомокомплекс маскулинности / фемининности в норме и патологии: Дис. докт. психолог. наук: 19. 00. 04. – Х.: Харьковский государственный университет, 1996. – 416 с.

3. Пиз А., Пиз Б. Язык взаимоотношений мужчина женщина. – М: Изд-во ЭКСМО – Пресс, Изд-во ЭКСМО-МАРКЕТ, 2000. – 238 с.

4. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2 изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.

5. Реан А.А. Психология изучения личности: Учеб. Психология. – СПб, Изд-во Михайлова В. А., 1999. – 288 с.

6. Щёкин Г.В. Как читать людей по их внешнему облику. – К.: “Украина”, 1992. – 239 с., ил.

7. Горбач-Кудря И.А. Исследование полоролевой идентичности в юношеском возрасте. – К., 2004.

Аннотация

В статье описываются и анализируются некоторые психодиагностические шкалы и методики, направленные на изучение полоролевой идентичности человека.

Горяньська А.М.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ В СИСТЕМІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ПЕДВУЗІВ

За багато віків свого розвитку ідея толерантності накопичила величезний духовний, гуманістичний потенціал. Вона ґрунтується на непересічній цінності різних достоїнств і добродійностей людини, зокрема і тих, які відрізняють одну людину від іншої і підтримують різноманітність індивідуальних варіацій єдиного людського виду. До того ж, толерантність покликана не тільки пом'якшувати відмінності між людьми, націями, релігіями, але й інтегрувати їх у єдиний спільний міжкультурний простір планетарної цивілізації. Смысло- і культуропороджуюча сила толерантності, її спрямованість на діалог і співробітництво в умовах плюралістичного демократичного суспільства висунули її в один ряд з такими гуманістичними цінностями, як особиста свобода, справедливість, єдність, відповідальність, взаємоповага, принциповість, щирість, доброта. Саме на ці пріоритетні цінності повинна орієнтуватися наша освітня система, виховуючи духовно-моральну особистість, здатну зрозуміти іншого, усвідомити норми власної поведінки, прийняти себе та інших, виявити альтруїзм, терпимість до інакомислення, єдність у своїх переконаннях та вчинках. Нові освітні підходи (особисто-орієнтоване, смысло-орієнтоване навчання) з самого початку спрямовані на культивування толерантності як розширення власного досвіду і критичного діалогу. Для цього потрібно також переробити і зміст освітнього процесу, оновити технології навчання і спілкування, які повинні реалізуватися через діалог, механізми взаємної адаптації, інтерактивні методи спілкування, проблемні технології навчання, ситуації вибору, завдання розвитку толерантної свідомості учнів, але, мабуть, найважче подолати